

<https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-63-09>
УДК 336:332

Тетяна Дауледкіріївна Таукешева

кандидат економічних наук, заслужений економіст України, доцент
Департамент бюджету і фінансів Харківської міської ради,
пл. Конституції, 7, Харків, 61003, Україна
td@city.kharkov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8392-0173>

Гаїна Володимирівна Даудова*

кандидат наук з державного управління, доцент
dgv_62@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6180-2099>

Роман Олександрович Піскунов*

кандидат економічних наук, доцент
r.a.piskunov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6133-9233>

* Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В статті доведено, що глобалізаційні процеси призводять до невизначеності перспективних макроекономічних показників держави. Це ускладнює ефективне управління фінансовими ресурсами та потребує впровадження заходів, спрямованих на модернізацію бюджетного менеджменту. Визначено, що відсутність бюджетної стратегії в умовах глобалізації економічних процесів, які поєднуються із зовнішніми та внутрішніми ризиками, потребує подальшої модернізації економічних методів управління. Обґрунтовано, що одним із напрямів зміцнення економіки країни виступає стратегічне прогнозування показників соціально-економічного розвитку, які враховують вплив глобалізації на ринкову трансформацію та розвиток інтеграційних тенденцій, формування відкритої економіки та інтеграцію підприємств до міжнародних комунікаційних систем. Стаття висвітлює зовнішні та внутрішні явища, що впливають на здійснення бюджетного менеджменту в умовах глобалізації, та створюють ризики для соціально-економічного розвитку країни. У процесі дослідження визначено показники, які виступають індикаторами перспективного планування та відображають взаємозв'язок макроекономічної, фінансової, інвестиційної, інноваційної, соціальної та інших складових економічної системи країни. Окреслені завдання, вирішення яких призведе до підвищення ефективності бюджетного менеджменту. Проведено аналіз обсягів сукупного державного боргу і дефіциту державного бюджету України з 2008 по 2020 роки, який довів низький рівень ефективності бюджетного прогнозування, пов'язаний з неготовністю національної економіки протистояти впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Акцентовано увагу, що ефективність бюджетного менеджменту ґрунтується на достовірності та реалістичності макропоказників економічного і соціального розвитку України. Запропоновано заходи з мінімізації впливу негативних факторів на бюджетний процес, його оптимізацію та підвищення ефективності бюджетного менеджменту в умовах непередбачених ризиків.

Ключові слова: глобалізація, макроекономічне прогнозування, бюджетний менеджмент, внутрішні та зовнішні ризики, оцінка інтегральних показників.

JEL Classification: G38; F65; H61.

Як цитувати: Таукешева, Т. Д., Даудова, Г. В., & Піскунов, Р. О. (2022). Бюджетний менеджмент в умовах глобалізаційних процесів. *Соціальна економіка*, 63, 94-103. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-63-09>.

In cites: Taukeshева, T., Daudova, G., & Piskunov, R. (2022). Budget management in the conditions of globalization processes. *Social Economics*, 63, 94-103. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-63-09>. (in Ukrainian)

Вступ. Глобалізація світової економіки породжує проблеми, що виникають під впливом різних факторів формування світової економіки та характеризують економічну стабільність, ефективність управління фінансами, якість життя населення країни тощо.

Виникнення непередбачених явищ та ризиків, які відбуваються в процесі інтеграції, знижує точність економічних прогнозів, поглиблює невизначеність і нестабільність економічного середовища, призводять до неефективності фінансових відносин як на мезо- так і на макрорівнях (Винниченко, 2017).

Вирішення цих питань у практичній площині ґрунтується на вдосконаленні складових бюджетного менеджменту, який виступає базисом стратегічного планування, побудованого на аналізі перспективного розвитку фінансової системи.

Відсутність бюджетної стратегії в умовах глобалізації економічних процесів, які поєднуються із зовнішніми та внутрішніми ризиками, потребує подальшої модернізації економічних методів управління, що посилюють їх вплив на зміцнення економіки (Дем'янишина, 2017).

Тому, питання удосконалення підходів до розробки бюджетної політики та пошуку нових методів управління бюджетними коштами не втрачає своєї актуальності.

Метою статті є виявлення внутрішніх та зовнішніх ризиків, що впливають на бюджетний процес в процесі глобалізації, та обґрунтування пропозицій підвищення ефективності бюджетного менеджменту в умовах непередбачених явищ.

Реалізація поставленої мети передбачає, в першу чергу, виконання такого завдання, як визначення індикативних показників впливу глобалізації на національну економіку.

Об'єкт дослідження – процес оптимізації бюджетного менеджменту в умовах глобалізації.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та організаційно-економічні засади бюджетного менеджменту в умовах глобалізаційних процесів.

Огляд літератури. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток національних економік досліджували Ю. Є. Кирилов (2016), Н. В. Ткаченко (2014), С. О. Бобух (2017). Дослідження проблем економічної безпеки України в умовах глобалізації висвітлено науковцями О. С. Власюк, А. І. Мокій, О. І. Іляш, В. І. Волошин, М. І. Флейчук, Т. О. Власюк та ін. (2017). Чинники впливу фінансової глобалізації на бюджетну безпеку держави та податкове регулювання економічного розвитку розглядалися С. В. Онищенко (2017), О. В. Павлік (2015).

В окрему групу можна виділити авторів, праці яких присвячені напрямам забезпе-

чення транспарентності бюджетного менеджменту, як запоруки підвищення його ефективності в умовах глобалізаційних процесів, серед яких Л. П. Гладченко (2011), О. М. Іваницька (2014), А. Г. Бухтіарова, Н. С. Дробязко (2018), А. Ю. Бережна та О. М. Філонич (2020).

Як зазначає С. В. Онищенко «Функціонування бюджетної системи України за умов сучасних глобалізаційних процесів передбачає необхідність нової державної фінансової та бюджетної політики, орієнтованої на забезпечення національних економічних інтересів» (Онищенко, 2017, с. 50).

Результати дослідження Ф. Хайнеман показують, що хоча глобалізація справді має значення для державних бюджетів, залишається значний простір для індивідуальної національної політики, зокрема щодо структури державних витрат і державного боргу (Heinemann, 2000).

Зокрема, С. В. Онищенко указує чинники впливу фінансової глобалізації, показники яких посилюють позитивні або негативні тенденції розвитку національної економіки (Онищенко, 2017, с. 51).

Н. В. Ткаченко, аналізуючи основні тенденції розвитку ринку фінансових посередників в умовах глобалізації, виокремлює комплекс проблем, що «регламентують відповідні заходи економічної політики, спрямованої на розвиток фінансового ринку, фінансового посередництва, а відтак, – національної економіки в цілому» (Ткаченко, 2014, с. 85).

Ці проблеми для країн, що мають низький рівень керованості фінансовим сектором, впливають на макроекономічні показники та стримують розвиток національної економіки, і, як наслідок, характеризують неефективність бюджетного менеджменту.

С. О. Бобух, досліджуючи процес впливу глобалізації на систему державного бюджетування в Україні, визначає позитивні та негативні ефекти. При цьому акцент зроблено на ймовірність бюджетної небезпеки держави, для нівелювання якої пропонується низка відповідних заходів (Бобух, 2017).

Ю. Є. Кирилов стверджує, що «Ступінь інтегрованості економік різних держав у глобальну економіку визначають кілька основних показників, серед яких: співвідношення зовнішньоторгового обороту і ВВП; прямі іноземні інвестиції, які спрямовуються в країну і з країни...» тощо (Кирилов, 2016).

Зазначені показники виступають базовими для складання вірогідного сценарію розвитку економіки та середньострокового бюджетного планування, встановлення взаємозв'язку між соціально-економічними цілями розвитку держави і можливостями державного бюджету.

Колектив авторів монографії «Безпека та

конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації» наголошує про необхідність здійснення комплексу «у валютній політиці економічних відносин, від якої залежить успішне вирішення стратегічних (зростання валового внутрішнього продукту держави, рівня зайнятості, стабілізація цін), тактичних (вплив на такі монетарні індикатори, як маса грошей в обороті і рівень відсоткової ставки), специфічних (забезпечення збалансованості платіжного балансу країни та стабільних джерел надходження іноземної валюти, високого рівня конвертованості та стабільності курсу національної грошової одиниці) цілей» (Власюк та ін., 2017, с. 364).

Впровадження таких заходів в бюджетний процес вплине на показники валютної політики, які застосовуються для визначення прогнозу економічного та соціального розвитку країни.

Проаналізувавши вплив глобалізації на публічні фінанси Н. В. Винниченко у своїй праці (Винниченко, 2020) виокремила концептуальні основи, серед яких наголос зроблено саме на важливості реформи в напрямі транспарентності та налагодження партнерських відносин (з громадськістю на основі партиципації, з бізнесом на умовах прозорого партнерства).

Розглядаючи питання щодо впливу процесів глобалізації на джерела податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, О. В. Павлік визначає, що «глобалізація об'єктивно веде до розмивання і знецінення регулюючих функцій податків національної держави, яка вже не може, як раніше, захищати національну економіку від небажаних зовнішньоекономічних дій...» (Павлік, 2015). Хоча є й науковці, що притримуються дещо іншого погляду: так Т. М. Андерсен та А. Соренсен (Andersen & Sørensen, 2011) граничні витрати на оподаткування трудових доходів можуть зменшитись внаслідок більш еластичного попиту на робочу силу.

А у роботі (Dreher, Sturm, & Ursprung, 2008) підкреслюється на підставі емпіричних даних, що глобалізаційні процес практично не вплинули на структуру державних видатків.

Зазначене вище свідчить про вплив глобалізації на систему фіскальних правил, що створюють досягнення оптимального рівня фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного ефекту на національному та регіональному рівнях.

Таким чином, глобалізаційні процеси призводять до невизначеності перспективних макроекономічних показників, що ускладнює ефективне управління фінансовими ресурсами та потребує впровадження заходів, спрямованих на модернізацію бюджетного менеджменту.

Отже, практичні механізми реалізації фі-

нансової політики в умовах інтеграції та глобалізації, економічної і фінансової нестабільності потребують удосконалення бюджетного менеджменту шляхом впровадження інноваційних інструментів державного регулювання в бюджетній сфері та бюджетного процесу.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження є основні положення теорії бюджетного менеджменту, праці вітчизняних і зарубіжних науковців з питань інтеграції національної економіки у глобальний світовий простір.

Для вирішення поставленого завдання застосовано наступні методи: історичний та логічний – для виявлення детермінант економічного розвитку в умовах глобалізаційних процесів; системний і порівняльний аналіз – для виявлення внутрішніх та зовнішніх ризиків, що впливають на бюджетний процес в процесі глобалізації; метод класифікації, системного узагальнення і наукової абстракції – для систематизації та визначення індикативних показників впливу глобалізації на національну економіку; методи статистичного і економічного аналізу – при визначенні рівня соціально-економічного розвитку країни, аналізі обсягів сукупного державного боргу і дефіциту державного бюджету України; методи групування і узагальнення – для обґрунтування пропозицій підвищення ефективності бюджетного менеджменту на основі отриманих результатів дослідження.

Основні результати. Підґрунтям успішного управління державними фінансами виступає реалізація основних завдань бюджетного менеджменту, що спрямовані на формування необхідних фінансових ресурсів, оптимізацію видатків та обсягів позикових коштів, збалансованість бюджету та мінімізацію фінансових ризиків.

Ефективність системи бюджетного менеджменту визначається її стабільним функціонуванням в умовах впливу на бюджетний процес чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

На сьогодні, одним з вагомих чинників, що вплинув на складові бюджетного менеджменту в глобалізованому вимірюванні, виступає коронавірусна інфекція. Запровадження надзвичайного стану в усіх країнах світу призвело до суттєвих змін у сферах їх життєдіяльності, які охоплені глобалізаційними процесами. Обмеження в'їзду/виїзду до країн, введення карантинних зон, встановлення обмежень в окремих сферах трудової діяльності, скасування масових заходів, ведення форм праці в режимі «он-лайн» тощо призвели до негативних наслідків економічного та соціального розвитку багатьох держав світу, включаючи й Україну.

Падіння реального валового внутріш-

нього продукту за 2020 рік, внаслідок розповсюдження коронавірусної пандемії, за даними Міністерства економіки України, склало 4,2 %¹.

Найбільших втрат вітчизняна економіка зазнала у сфері малого та середнього бізнесу, діяльність якого підпадала під карантинні обмеження.

Глобалізація суспільних процесів, пов'язаних з гострою респіраторною хворобою COVID-19, суттєво вплинула на фінансову систему України та розвиток економіки, які, в свою чергу, змінили напрями соціальної та економічної політики на перспективу.

Ґрунтуючись на оцінці підсумків економічного розвитку України та об'єктивних результатах економічної та фінансової діяльності у 2020 році, одним із напрямів зміцнення економіки країни виступає стратегічне прогнозування показників соціально-економічного розвитку країни. Такі показники враховують вплив глобалізації на ринкову трансформацію та розвиток інтеграційних тенденцій, формування відкритої економіки та інтеграцію підприємств до міжнародних комунікаційних систем (Біленька, 2009).

Консенсусне бачення майбутніх тенденцій визначає, що найбільш ризиковими зовнішніми явищами, які в умовах глобалізації суттєво вплинуть на економіку України до 2024 року, є:

- впровадження нових торговельних бар'єрів для вітчизняного експорту з боку інших країн;
- руйнування усталених виробничих зв'язків, банкрутства ряду промислових виробників в країнах Європейського Союзу та світі;
- дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу;
- неотримання запланованого фінансування від Міжнародного валютного фонду;
- суттєве зростання цін на світових енергетичних ринках².

Серед внутрішніх ризиків, які мають високу інтегральну оцінку впливу на вітчизняну економіку до 2024 року, виявились явища, що пов'язані:

- із значним зростанням дефіциту державного бюджету та касових розривів у Пенсійному фонді України, інших Фондах державного соціального страхування;
- суттєвим падінням платоспроможного попиту населення;

- посиленням неплатоспроможності реального сектору економіки;
- масовим банкрутством підприємств середнього та малого бізнесу;
- збереженням низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі;
- проявом суттєвих девальваційних тенденцій на валютному ринку;
- значним безробіттям та масовим звільненням працівників;
- зростанням негативних очікувань економічних агентів тощо³.

В умовах глобальних економічних процесів реалістичність показників соціально-економічного розвитку повинна визначатися на підставі аналізу індикаторів, які свідчать про високий рівень вірогідності досягнення цільового показника; позитивну, але недостатню динаміку його досягнення або практичну недосяжність.

Такі індикатори характеризують стан функціонування найважливіших сфер економіки, що відображають взаємозв'язок макроекономічної, фінансової, інвестиційної, інноваційної, соціальної та інших складових економічної системи країни.

Виявлення основних проблем інтегрального оцінювання показників має безпосередній вплив на рівень якості бюджетного прогнозування на середньострокову перспективу та надає можливість врахувати тенденції подолання негативних наслідків, обумовлених глобальними кризовими явищами.

Протягом декількох років у світі зберігатиметься економічна модель глобальної взаємодії, що обумовлена коронавірусом. Для довгострокового прогнозування соціально-економічного розвитку країни така ситуація потребує застосування моделі функції сукупної пропозиції (Харазішвілі & Дронь, 2014), що відображає залежність бюджетної політики від показників валового внутрішнього продукту, індексу споживчих цін та індексу цін виробників промислової продукції, номінальної заробітної плати та безробіття, торгового балансу, експорту та імпорту товарів і послуг тощо.

Ефективність інтегральної оцінки аналізу цих показників пов'язана з впливом економічних процесів на бюджетний процес та базується на принципах комплексності, системності та безперервності, що охоплюють всі складові бюджетного менеджменту, відображають їх реальний стан, зміну кожного скла-

¹ Звіт про діяльність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за 2020 рік. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=96f80724-3343-42f0-8d74-8164ddc74c66> (дата звернення: 01.05.2021).

² Звіт про діяльність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за 2020 рік. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=96f80724-3343-42f0-8d74-8164ddc74c66> (дата звернення: 01.05.2021).

³ Звіт про діяльність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за 2020 рік. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=96f80724-3343-42f0-8d74-8164ddc74c66> (дата звернення: 01.05.2021).

дника та припускають їх коригування.

При цьому суттєвою ознакою принципу безперервності є можливість коригування тих чи інших показників внаслідок виявлення нових факторів, які не враховувалися при визначенні основних макроекономічних показників, але мають достатній рівень вірогідності.

Світовою практикою управління бюджетом сформовано загальноприйняті принципи та орієнтири бюджетного менеджменту, що характеризуються кількісними бюджетними обмеженнями, які розподіляються на правила доходів, правила витрат, правила бюджетного балансу та боргові правила (Schaechter, Kinda, Budina, & Weber, 2012).

Найбільшими проблемами, з позиції змін у глобальному економічному просторі, в Україні залишаються податкова політика та регулювання джерел дохідної частини бюджетів.

Система оподаткування не враховує загальносистемні та соціальні принципи, сутність яких полягає у створенні єдиного підходу (Даудова & Таукешева, 2019):

- до сплати податків і зборів, гнучкості системи оподаткування, економічної ефективності податкових заходів, наукової обґрунтованості нововведених платежів, які передаються на місцевий рівень;

- розвитку суспільства і окремих соціальних груп, поєднанні інтересів держави, регіонів і територіальних громад.

Така ситуація гальмує удосконалення бюджетного менеджменту в умовах фінансової децентралізації, яка, в свою чергу, виступає основою створенню реальних умов децентралізації влади з метою організації ключових європейських стандартів для незалежності місцевих органів влади (Наконечна & Матвійчук, 2013) та дієвим засобом підтримки їх фінансової автономії та фінансової стійкості (Пилипенко, 2018).

Основними завданнями фінансової децентралізації є стабілізація податкової політики, підвищення ефективності податків та забезпечення фінансової самостійності територіальних громад.

Особливо це стосується збалансування бюджетів усіх рівнів та залучення додаткових коштів для розвитку регіональної економіки.

У дослідженнях Ткаченко Н.В. визначається, що «скорочення регіональних дисбалансів – ще один напрям регулювання в державній політиці управління фінансовим ринком» (Ткаченко, 2014, с. 87).

Отже, регіональна оцінка рівня соціального та економічного розвитку в умовах глобалізації повинна ґрунтуватися на системі ін-

тегральних показників, що віддзеркалюють чинники економічної та фінансової ситуації в регіоні (Держкомстат України, 2003)¹, відображаючи принципи побудови системи таких показників, їх характеристики.

Забезпеченість збалансованості доходів та видатків державних та місцевих фінансів потребує проведення бюджетної політики, в основу якої покладено досягнення оптимального розподілу фінансових ресурсів шляхом структурної перебудови бюджетоутворюючих податків, упорядкування повноважень і центрів відповідальності центральних органів влади та органів місцевого самоврядування.

Потреба компенсувати втрати територіальних громад від скасування окремих джерел формування місцевих бюджетів, скорочення обсягу міжбюджетних трансфертів та передачі на місцевий рівень державних повноважень без відповідних фінансових компенсаторів в умовах пандемії загострило питання зміцнення матеріально-технічної бази місцевого самоврядування.

Введення обмежувальних заходів на території громад призвело до скорочення виробництва, зниження обсягу робіт та послуг, зменшення споживчої активності населення.

Так, внаслідок негативних тенденцій соціально-економічного розвитку міста Харкова в умовах карантину, а також встановлення особливого характеру оподаткування суб'єктів господарювання та обмеження трудової діяльності населення, в 2020 році (у порівнянні з 2019 роком) відбулося скорочення надходжень до бюджету міста за окремими джерелами від надання адміністративних послуг, орендної плати за користування комунальним майном, податку на прибуток комунальних підприємств тощо.

Зазначене спонукає місцеві органи влади застосовувати фінансово-кредитні інструменти для збільшення фінансового ресурсу територіальних громад.

У зв'язку з цим, ключовою складовою стратегічного планування та бюджетного прогнозування виступає узгоджена валютно-курсова політика, показники якої належить імплементувати для покращення бюджетного менеджменту.

Правові підвалини бюджетного прогнозування, що закладені Бюджетним кодексом України, передбачають синхронізацію боргової, монетарної, податкової, бюджетної політики тощо, що має сприяти макроекономічній стабільності.

Підвищення ефективності бюджетного менеджменту зумовлює вирішення завдань, що передбачають вплив валютно-курсової по-

¹ Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку: Наказ № 114 від 15.04.2003 р. / Державний комітет статистики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114202-03#Text> (дата звернення: 01.05.2021).

літики на процес формування індикативних показників соціально-економічного розвитку країни на середньострокову та довгострокову перспективу, а саме:

- обґрунтування особливостей формування валютно-курсової політики в процесі трансформації економіки та фінансів;
- виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз та ризиків, які можуть виникнути при реалізації валютно-курсової політики у вітчизняній економіці та міжнародному співробітництві;
- аналіз механізму впливу валютно-курсової політики на фінансову систему, монетарні показники, національну грошову одиницю;
- проведення факторного аналізу валютно-курсової політики, що характеризують її ефективність на міжнародному рівні;
- визначення заходів попередження впливу дестабілізуючих факторів на фінансову систему в умовах економічної кризи.

Прозорість державних фінансів є передумовою ефективності державного управління (Гладченко, 2011). В свою чергу, транспарентність бюджетного менеджменту оцінюється системою індикаторів, що характеризують причинно-наслідкові зв'язки між доходами і видатками.

Вибір моделі правил витрат в країні залежить від стадій економічного циклу, що враховує емпірично-обґрунтовану послідовність заходів при застосуванні моделей жорсткого регулювання, помірному втручання, ліберальних обмежень.

У контексті удосконалення бюджетного менеджменту в умовах глобалізації, вибір моделі правил витрат повинен передбачати реалізацію ефективних бюджетних програм та жорстке скорочення малорезультативних видатків.

Критеріями визначення показників видатків бюджетних програм є наявність фінансово-економічного розрахунку здійснення заходів за кожним кодом економічної класифікації видатків бюджету або класифікації кредитування бюджету.

Підґрунтям оцінки ефективності бюджетних програм виступає моніторинг використання бюджетних коштів, що має за мету¹:

- визначення результативності бюджетної програми, шляхів їх підвищення та оптимізацію процесу реалізації бюджетної програми;
- виявлення ризиків, що пов'язані із досягненням очікуваних результатів, та підвищення якості планування бюджетної програми.

Оцінка ефективності бюджетної про-

грами надає можливість:

- визначити обґрунтовані реалістичні макропоказники економічного і соціального розвитку країни, надходження і витрати бюджету;
- встановити взаємозв'язок між досягнутими результатами бюджетної програми та бюджетними витратами (показниками затрат, продукту, ефективності, якості);
- мінімізувати вплив чинників, які перешкоджають виконанню бюджетної програми, проаналізувавши внутрішні та зовнішні фактори, на які не впливає головний розпорядник бюджетних коштів, а також форс-мажорні обставини;
- прийняти управлінські рішення, що спрямовані на підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

Ефективність бюджетного менеджменту значною мірою залежить від зростання ризиків, що пов'язані з високими темпами збільшення боргового навантаження.

Аналіз обсягу бюджетного дефіциту протягом 2008-2020 років (таблиця 1) свідчить про низький рівень ефективності бюджетного прогнозування, пов'язаний з неготовністю національної економіки протистояти впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Так, в 2009-2010 роках питома вага дефіциту бюджету складала 3,89 % та 5,94 % валового внутрішнього продукту, що обумовлено глобальною фінансовою кризою 2008 року, яка розпочалась на фінансовому ринку Сполучених Штатів Америки та привела до проблем фінансових систем світу.

Наявність значного бюджетного дефіциту в 2013-2014 роках (4,45 % та 4,98 % валового внутрішнього продукту відповідно) пов'язано з економічною і політичною невизначеністю, що виникла внаслідок масових протестів, які призвели до зміни форми державного правління в Україні (з президентської на парламентсько-президентську республіку) та геополітичного розвороту в бік європейської спрямованості. Цей період розвитку країни характеризується секвестром бюджету, високим рівнем споживчої інфляції, різким падінням промислового виробництва тощо.

У 2020 році бюджетний дефіцит державного бюджету склав 217,1 млрд грн (5,18 % валового внутрішнього продукту). На 2021 рік граничний дефіцит державного бюджету заплановано в обсязі 246,6 млрд грн, що складає 5,5 % валового внутрішнього продукту².

¹ Про оцінку ефективності бюджетних програм державного бюджету : Наказ №223 від 19.05.2020/ Міністерство фінансів України.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text> (дата звернення: 01.05.2021).

² Ставки, індекси, тарифи. *Мінфін – все про фінанси* : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 01.05.2021).

Тенденція зростання обсягу бюджетного дефіциту враховує нестабільність податкової політики в умовах пандемії COVID-19, що стримує економічний розвиток, інноваційну та інвестиційну діяльність, забезпечення бюджетної збалансованості.

В умовах глобалізаційних процесів доцільно забезпечити виважену боргову політику, приділивши особливу увагу питанням державних запозичень та надання державних гарантій, показники яких також виступають індикаторами бюджетного менеджменту.

Аналіз обсягу бюджетного дефіциту протягом 2008-2020 років (таблиця 1) свідчить, що низький рівень ефективності бюджетного прогнозування, пов'язаний з неготовністю національної економіки протистояти впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Динаміка показників сукупного державного боргу України протягом 2008-2020 років (таблиця 1) та постійне зростання його обсягу

характеризує неефективність бюджетного менеджменту та створює загрозу для економічної та фінансової безпеки країни.

Поряд з цим, низький рівень ефективності державної боргової політики підкреслює відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду, що, згідно Бюджетного кодексу України (2021)¹, не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України.

Отже, підґрунтям успішного управління державними фінансами в умовах глобалізаційних процесів виступають фактори, пов'язані з оптимізацією бюджетного процесу щодо формування реалістичного прогнозу макропоказників економічного і соціального розвитку України з урахуванням тенденцій подолання негативних наслідків, що спричинені обмежувальними заходами у зв'язку з непередбаченими ризиками та загрозами.

Таблиця 1. Аналіз обсягів сукупного державного боргу і дефіциту державного бюджету України з 2008 по 2020 роки (млн грн)
Table 1. Analysis of the total public debt and the state budget deficit of Ukraine from 2008 to 2020 (UAH million)

Роки	Державний борг на 31.12 відповідного року	Дефіцит бюджету	Валовий внутрішній продукт (ВВП)	Питома вага державного боргу до ВВП, %	Питома вага дефіциту бюджету до ВВП, %
2008	189 410	12 500,7	948 056	20,0	1,32
2009	316 885	35 517,2	913 345	34,7	3,89
2010	432 235	64 265,5	1 082 569	39,9	5,94
2011	473 122	23 557,6	1 316 600	35,9	1,79
2012	515 511	53 445,2	1 408 889	36,6	3,79
2013	584 114	64 707,6	1 454 931	40,1	4,45
2014	1 100 564	78 052,8	1 566 728	70,2	4,98
2015	1 572 180	45 167,5	1 979 458	79,4	2,28
2016	1 929 759	70 130,2	2 383 182	81,0	2,94
2017	2 141 674	47 849,6	2 982 920	71,8	1,60
2018	2 168 627	59 247,9	3 558 706	60,9	1,66
2019	1 998 275	78 049,5	3 974 564	50,3	1,96
2020	2 551 936	217 096,1	4 194 102	60,8	5,18

Джерело: складено і розраховано автором за даними ²

¹ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 31.05.2021).

² Ставки, індекси, тарифи. *Мінфін – все про фінанси* : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 01.05.2021).

Для забезпечення збалансованості економічного та соціального вимірів розвитку України доцільно переглянути прогностичні і програмні документи, нормативно-правові акти, які виступають орієнтирами для розроблення державного та місцевих бюджетів, виконання бюджетних програм, оптимізації фінансового забезпечення сфер життєдіяльності країни. В першу чергу, це стосується Постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 671 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки», що відображає сценарій розвитку економіки країни, який не враховує вплив третьої хвилі розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19 на зовнішні умови, у тому числі на основних торговельних партнерів України.

В контексті цього, важливим виступає перегляд цілей державної політики щодо державного та місцевих бюджетів на 2021 рік та їх прогнозу на 2022-2023 роки. При цьому необхідно враховувати виконання державними органами влади та органами місцевого самоврядування базових державних соціальних стандартів у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Поряд з цим, підвищити рівень макроекономічного і бюджетного прогнозування дозволить застосування методів складання збалансованого бюджету, що передбачають планування напрямів витрат, які позитивно впливають на виявлення внутрішніх резервів доходів, виключення неперіоритетних видатків, їх лімітування з урахуванням надходжень.

Таким чином, ефективність бюджетного менеджменту в умовах глобалізації залежить від сукупності цілеспрямованих дій, що передбачають збереження економічного та фінансового потенціалу країни.

нансового потенціалу країни.

Висновки. Вплив глобалізаційних процесів на бюджетний менеджмент призводить до позитивних та негативних явищ, які відбуваються на усіх стадіях бюджетного процесу. З позицій фінансового стану, важливим завданням бюджетного менеджменту є регулювання доходів та видатків для забезпечення збалансованості намічених на перспективу масштабних програм соціального та економічного розвитку. Виконання вказаного завдання досягається шляхом визначення індикативних показників, які характеризують вплив глобалізації на національну економіку, і, як наслідок, на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами.

Підґрунтям успішного управління державними фінансами виступають принципи бюджетної системи України, зокрема принцип обґрунтованості, що відображає достовірність макропоказників економічного і соціального розвитку України для розрахунків надходжень та витрат бюджету, які здійснюються відповідно до методик та правил. Це означає, що на етапі складання прогнозу бюджету необхідно застосовувати реалістичні показники валового внутрішнього продукту, динаміки індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу національної валюти, заробітних плат, рівня зайнятості й безробіття тощо.

Дотримання вимог достовірності та реалістичності потребує визначення факторів, що впливають на соціальне-економічне становище та безпеку країни.

Для оптимізації бюджетного процесу, який має суттєві недоліки в умовах впливу глобалізації на бюджетний менеджмент, подальше дослідження передбачає вивчення процесів, що відбуваються поза межами державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Винниченко Н. В. Система управління бюджетом: наукові основи, сучасні тенденції, світовий досвід : монографія. С. : Сумський державний університет, 2017. 374 с.
2. Бюджетний менеджмент : підруч. / за ред. В. Г. Дем'янишина, Г. Б. Погрішук. Т. : ТНЕУ, 2017. 532 с.
3. Кирилов Ю. Є. Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік. *Ефективна економіка*. 2016. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення : 02.09.2021).
4. Ткаченко Н. В. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансових посередників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2014. № 15. С. 81–88.
5. Бобух С. О. Ефекти впливу процесів глобалізації на систему державного бюджетування в Україні. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 2 (80). С. 66–71.
6. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / за заг. ред. О. С. Власюка. К. : НІСД, 2017. 384 с.
7. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як чинник впливу на бюджетну безпеку держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12. Частина 2. С. 50–55.
8. Heinemann F. Does globalization restrict budgetary autonomy? *Intereconomics*. 2000. Vol. 35. Pp. 288–298. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02930289>.
9. Павлік О. В. Сутність глобалізації у податковому регулюванні економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення : 02.09.2021).
10. Andersen T. M., Sørensen A. Globalisation squeezes the public sector—is it so obvious? *Int Tax Public Finance*. 2011. Vol. 18. Pp. 369–382. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10797-011-9166-z>.
11. Dreher A., Sturm J. E., Ursprung H.W. The impact of globalization on the composition of government expenditures: Evidence from panel data. *Public Choice*. 2008. Vol. 134. Pp. 263–292. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11127-007-9223-4>.

12. Гладченко Л. Прозорість державних фінансів як передумова ефективності державного управління. *Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку*. 2011. № 3-4. С. 35-41.
13. Іваницька О. М. Забезпечення прозорості державних фінансів і фінансової системи України. *Наукові праці НДФІ*. 2014. Вип. 4. С. 13-19.
14. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 23. С. 461-464. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/89.pdf> (дата звернення: 02.09.2021).
15. Berezna A. Yu., Filonych O. M. Digitalization in providing transparency in the management of the public finance and asset. *Економіка і регіон*. 2020. № 1 (76). С. 74-85. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/8580/1/%2b1%2873%292020_74-85.pdf (дата звернення: 02.09.2021).
16. Винниченко Н. В. Публічні фінанси в контексті розвитку глобалізаційних процесів. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 59-2. 2020. С. 117-121. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.59-41>.
17. Біленька Н. О. Пріоритети і напрямки розвитку економіки України в умовах глобалізації. *Економіка України в умовах посилення глобалізаційних процесів: виклики і перспективи*: матеріали Міжнародної наукової студ.-аспір. конф. (Львів, 15-16 травня 2009). Львів, 2009. С. 15-16.
18. УКРАЇНА: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима експертів та молоді). *Консенсус прогноз*. Київ : Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, №52, серпень 2020 р. 50 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=bc5d2c61-1a7f-4ec7-8071-b996f2ad2b5a> (дата звернення: 02.09.2021).
19. Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. доп. К.: НІСД, 2014. 117 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-12/prognoz-5238c.pdf> (дата звернення: 02.09.2021).
20. Schaechter A., Kinda T., Budina N., Weber A. Fiscal Rules in Response to the Crisis – Toward the «Next-Generation» Rules. A New Dataset. *IMF Working Paper*. 2012. No. 187. 49 p.
21. Даудова Г. В., Таукешева Т. Д. Доходи і видатки місцевих бюджетів як засіб розвитку територіальних громад. *Комуніальне господарство міста: науково-технічний збірник, Серія: економічні науки*. 2019. Том 7. Вип. 153. С. 12-17. DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2019-7-153-12-17>.
22. Наконечна Г., Матвійчук Н. Бюджетна децентралізація в Україні: сутність та основні переваги реалізації реформи. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1 (13). С. 39-44. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16435/1/10.pdf> (дата звернення: 02.09.2021).
23. Пилипенко Я. В. Бюджетна децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29 (68). № 5. С. 222-227. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/5_2018/41.pdf (дата звернення: 02.09.2021).

Стаття надійшла до редакції 28.01.2022 р.

Стаття рекомендована до друку 02.03.2022 р.

Tatiana Taukesheva, PhD (Economics), Associate Professor, Honored Economist of Ukraine, Budget and Finance Department of Kharkiv Municipal Council, 7, Constitution Sq., 61003, Kharkiv, Ukraine
td@city.kharkov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8392-0173>

Galina Daudova*, PhD (Public Administration), Associate Professor
dgv_62@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6100-2099>

Roman Piskunov*, PhD (Economics), Associate Professor
r.a.piskunov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6133-9233>

* V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

BUDGET MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION PROCESSES

Abstract. In this article we prove that globalization processes lead to uncertainty of future macroeconomic indicators of the state. This makes complicated the effective management of financial resources and requires the implementation of measures aimed at the modernization of budget management. We determined that the lack of budget strategy in the context of globalization of economic processes, which are combined with external and internal risks, requires further modernization of economic methods of management.

We substantiated that one of the directions of strengthening the country's economy is strategic forecasting of socio-economic development indicators, which take into account the impact of globalization on market transformation and development of integration trends, the formation of open economy and integration of enterprises into international communication systems.

The article highlights the external and internal phenomena that affect the implementation of budget management in the context of globalization, and create risks for socio-economic development

of the country. During the research we identified the indicators that serve as indicators of long-term planning and reflect the relationship of macroeconomic, financial, investment, innovation, social and other components of the economic system. Also, we outlined the tasks, the solution of which will increase the efficiency of budget management.

We made an analysis of the total public debt and the state budget deficit of Ukraine from 2008 to 2020, which proved the low level of efficiency of budget forecasting due to the unwillingness of the national economy to withstand the impact of external and internal factors. We emphasize the fact that the effectiveness of budget management is based on the reliability and realism of macro indicators of economic and social development of Ukraine. We propose the measures to minimize the impact of negative factors on the budget process, its optimization and increase the efficiency of budget management in the conditions of unforeseen risks.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Globalization, Macroeconomic Forecasting, Budget Management, Internal and External Risks, Assessment of Integral Indicators.

JEL Classification: G38; F65; H61.

REFERENCES

- Vynnychenko, N. V. (2017). *Budget management system: scientific bases, modern tendencies, world experience*. Sumy: Sumy State University. (in Ukrainian)
- Demyanishin, V. G., & Pogrishchuk G. B. (Eds.). (2017). *Budget management*. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)
- Kirilov, Yu. Ye. (2016). The impact of globalization on the development of national economies. *Effective Economy*, 12. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua>. (in Ukrainian)
- Tkachenko, N. V. (2014). The impact of globalization processes on the development of financial intermediaries. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". "Economics" series*, 15, 81–88. (in Ukrainian)
- Bobukh, S. O. (2017). The effects of globalization on the state budgeting system in Ukraine. *Bulletin of ZhSTU*, 2 (80). (in Ukrainian)
- Vlasyuk, O. S. (Ed.). (2017). *Security and competitiveness of Ukraine's economy in the context of globalization*. Kyiv: National Institute strategic research. (in Ukrainian)
- Onishchenko, S. V. (2017). Financial globalization as a factor influencing the budget security of the state. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: international economic relations and the world economy*, 12, Part 2, 50–55. (in Ukrainian)
- Heinemann, F. (2000). Does globalization restrict budgetary autonomy? *Intereconomics*, 35, 288–298. doi: <https://doi.org/10.1007/BF02930289>.
- Pavlik, O. V. (2015). The essence of globalization in the tax regulation of economic development. *Efficient economy*, 5. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua>. (in Ukrainian)
- Andersen, T. M., & Sørensen, A. (2011). Globalisation squeezes the public sector – is it so obvious? *Int Tax Public Finance*, 18, 369–382. doi: <https://doi.org/10.1007/s10797-011-9166-z>.
- Dreher, A., Sturm, J. E.6 & Ursprung, H. W. (2008). The impact of globalization on the composition of government expenditures: Evidence from panel data. *Public Choice*, 134, 263–292. doi: <https://doi.org/10.1007/s11127-007-9223-4>.
- Gladchenko, L. (2011). Transparency of public finances as a prerequisite for effective public administration. *Bulletin of the State Commission on Securities and Stock Market*, 3–4. (in Ukrainian)
- Ivanytska, O. M. (2014). Ensuring transparency of public finances and the financial system of Ukraine. *RFI Scientific Papers*, 4, 13–19. (in Ukrainian)
- Bukhtiarova, A. G., & Drobiazko, N. S. (2018). Directions of ensuring transparency of public finance system of Ukraine. *Global and national economic problems*, 23, 461–464. (in Ukrainian)
- Berezhna, A. Yu., & Filonych, O. M. (2020). Digitalization in providing transparency in the management of the public finance and asset. *Economy and region*, 1 (76), 74–85 Retrieved from http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/8580/1/%2b1%2873%292020_74-85.pdf.
- Vynnychenko, N. (2020). Public finances in the context of globalization process development. *Black Sea Economic Studies*, 59–2, 117–121. doi: <https://doi.org/10.32843/bses.59-41>. (in Ukrainian)
- Bilenka, N. O. (2009). Priorities and directions of Ukraine's economic development in the conditions of globalization. *Economy of Ukraine in the conditions of strengthening of globalization processes: challenges and prospects* (15–16). Lviv. (in Ukrainian)
- UKRAINE: the impact of COVID-19 on the economy and society (vision of post-pandemic development in 2020–2024 through the eyes of experts and youth). (2020). *Consensus forecast*. Kyiv: Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine, 52. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=bc5d2c61-1a7f-4ec7-8071-b996f2ad2b5a>. (in Ukrainian)
- Kharazishvili, Y. M., & Dron, E. V. (2014). Forecasting indicators, thresholds and the level of economic security of Ukraine in the medium term; analytical report. Kyiv : National Institute strategic research. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-12/prognoz-5238c.pdf>. (in Ukrainian)
- Schaechter, A., Kinda, T., Budina, N. & Weber, A. (2012). Fiscal Rules in Response to the Crisis – Toward the «Next-Generation» Rules. A New Dataset. *IMF Working Paper*, 187, 49.
- Daudova, G. V., & Taukeshcheva, T. D. (2019). Revenues and expenditures of local budgets as a means of development of territorial communities. *Municipal services of the city: scientific and technical collection, Series: economic sciences*, 7(153), 12–17. doi: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2019-7-153-12-17>. (in Ukrainian)
- Nakonechna, H., & Matviichuk, N. (2019). Budget Decentralization in Ukraine: the Essence and Main Advantages of the Reform. *Historical and legal journal*, 1 (13), 39–44. Retrieved from <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16435/1/10.pdf>. (in Ukrainian)
- Pylypenko, Ya. V. (2018). Budget Decentralization in Ukraine: Current Status and Development Prospects. *Scientific notes of VI Vernadsky TNU. Public Administration*, 29 (68), 5, 222–227. Retrieved from http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/5_2018/41.pdf. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 28.01.2022.

The article is recommended for printing 02.03.2022.